

تلخ

حجاران، راویان زمان

مزدک شکری کیانی

چاپ اول ۱۳۹۱

سرشناسه شكري کياني، مزدک - ۱۳۴۲ -
 عنوان و نام پايه: هجران، روايان زمان / مزدک شكري کياني
 مشخصات نشر: مشهد، پوئيلپر، ۱۳۹۱ -
 مشخصات ظاهري: [۲] ج، ۱۴۵/۱۵۰ س.م
 شابک: ۹۶۵۷۸-۹۶۴-۹۷۸ ج ۱
 وضعیت فهرست نویسی: فهرست
 مندرجات: ۱. [استکادگرهای دوره سلسله از آغاز تا فروپاشی]، ج ۲. [بهره‌ای هر یک از نمادهای حکمت‌آمده]
 موضوع: سنگ‌نگاره‌ها - ایران
 موضوع: کتبه‌های ساسانی
 موضوع: هنر ساسانی
 موضوع: ایران -- تاریخ -- ساسانیان، ۲۲۶ - ۶۵۱ م
 موضوع: ایران -- آثار تاریخی -- پیش از اسلام
 ده بندی: کنگره DSR ۵۲ / ش ۸ ج ۲ ۱۳۹۱
 ده بندی: ۹۵۵/۰۳-۷۷۷
 شمارگان: ۲۹۱۴۶۷۷ ملی

با همکاری
 مؤسسه انتشارات نگاه

انتشارات نگاه

هجران، روايان زمان

گردآوری: مزدک شكري کياني
 Mazdakkiani@gmail.com

ویراستار: آرش قلعه گلاب
 تصحيح: مهسا قنبري
 اجرای تصاویر: فرید موسوی

امور چاپ: دقت
 نوبت چاپ: اول ۱۳۹۱
 تیراژ: ۱۰۰۰

حق چاپ محفوظ است

مشهد: صندوق پستی ۱۵۵۳ - ۹۱۳۷۵

تلفن: ۰۵۱۱ - ۸۴۵۰۶۴۹

همراه: ۰۹۱۶۷۸۳۱۲۶۸ - ۰۹۳۵۷۲۱۴۴۱۴ - ۰۹۱۵۸۵۷۸۳۷۸

www.btmbook.com

hosein.fazely@gmail.com

فهرست

سرآغاز

هنر

۱۳

۱- ۱ سیر هنر در زمان هخامنشیان

۱- ۲ سیر هنر در زمان پارتیان

۱- ۳ سیر هنر در زمان ساسانیان

۱۹

نماد پردازی در هنر ایران

۲۷

سنگ‌نگاره

۳۵

صحنه‌های دیهم ستانی و نیایشی

۴۶

صحنه‌های نبرد و شکار

۶۳

موضوعات ترکیبی

۶۷

تصاویر

۸۱

پلان محوطه‌های تاریخی

۸۴

منابع

۸۶

تصویرنامه

۸۷

نمایه

سر آغاز

آشنایی دیرین شناسان ایرانی با سنگ‌نگاره‌های ساسانی، بر اساس نوشته‌های «شاردن»^۱، به اوایل قرن هفدهم میلادی بر می‌گردد. شناسایی کتیبه‌ها، اشیاء و محوطه‌های باستانی در نقاط مختلف، برای آگاهی هرچه بیشتر از تاریخ این سرزمین، جدای از متون نویسندگان یونانی و تازی، مورد توجه قرار گرفت.

در نیمه‌های اول و دوم قرن مقدم و هجدهم میلادی هیئت‌های مختلفی از این آثار بازدید نمودند و از دیدگاه خویش به معرفی و گرده برداری از آن‌ها پرداختند.

در نیمه‌ی اول قرن نوزدهم میلادی «جمیز موریه»^۲ همراه هیئتی انگلیسی به سرپرستی «سرهارد فورد جونز»^۳ و «سرگور اورلی»^۴ از محوطه‌ی باستانی بیشاپور و سنگ‌نگاره‌های اطراف آن بازدید و آن‌ها را ثبت نمود. اولین اثری که با دقت به وصف ظرایف سنگ‌نگاره‌های ساسانی پرداخته، متعلق به «روبرت کرپورتر»^۵ است. پس از گذشت نزدیک به یک سده از خلق این اثر، هنوز هم، یکی از منابع مهم برای شناخت سنگ‌نگاره‌های ساسانی به شمار می‌رود. از دیگر دیرین شناسان ایرانی که در این زمینه گام‌های مؤثری برداشته‌اند، می‌توان از: «اورل اشتاین»^۶، «رنست هرتسفلد»^۷

Chardin .۱

Jamesmorier .۲

Sharfordjonze .۳

S.Goor Ouzly .۴

Robert kerporter .۵

Orle shtayn .۶

Ehertsfelde .۷

«والتر هینتس»^۱ و «ولادیمیر لوکونین»^۲ نام برد، که در تحقیقاتی علمی و مستند، به شناسایی این آثار پرداخته‌اند. محدوده‌ی زمانی نگارش این آثار، از اوایل قرن هفدهم میلادی تا نیمه‌ی دوم قرن بیستم است. در آثار متأخرتر می‌توان به کتاب تندیس گری و شمایل نگاری در ایران باستان، نگاشته‌ی «اورلی دیمرز»^۳ و پیکره‌ی شاپور اول، نگاشته‌ی «رضا گروسی» (دانشگاه بارل ۲۰۰۸) اشاره نمود.

اما درباره‌ی سنگ‌نگاره‌های ساسانی، که همگی از شاخص‌ترین آثار به جای مانده از آن دوران‌اند، تاکنون اثری جامع، که به تمامی جوانب این آثار پرداخته باشد، به چاپ نرسیده است.

در آثار پارسی‌ای که تاکنون به چاپ رسیده است، می‌توان به آثاری چون؛ کتاب ادبیات پیش از اسلام، نگاشته‌ی مینو روان «احمد تفضلی» (۱۳۷۶)، اشاره نمود، همچنین در کتاب «سنگ‌نگاره‌های ساسانی» نگاشته‌ی «شهره جوادی و فریدون آورزمانی» (۱۳۸۷) که تنها اثر مکتوبی است، که در سال‌های اخیر پیرامون این موضوع به چاپ رسیده، اما این کتاب تنها به معرفی این آثار پرداخته است.

۱۰

لازم به ذکر است که مجموعه‌ی پیش رو، جلد نخست از تحقیق بوده، و دربرگیرنده‌ی سنگ‌نگاره‌های دوره‌ی ساسانی، از آغاز تا فروپاشی ساز و کار فرمانروایی آنان، به دست تازیان است. در جلد دوم به معرفی هریک از نمادهای حک شده بر این آثار پرداخته خواهد شد.

در جمع‌آوری و دسته‌بندی سنگ‌نگاره‌ها، از روش پیشنهادی استاد ارجمند، فریدون آورزمانی وام گرفته شده است، اما سعی بر این بوده که این تقسیم‌بندی، [به صورت صحنه‌های دیهیم‌ستانی و نیایشی، صحنه‌های نبرد و شکار، و صحنه‌های ترکیبی می‌باشد] در ذیل هریک از آن‌ها، به معرفی سنگ‌نگاره‌ها، به لحاظ موقعیت جغرافیایی، فیزیکی، موضوعی و معرفی عناصر تصویری به کار رفته در آن‌ها، پرداخته شده است. اما پس

از دسته‌بندی و شناخت نمادهای نقش بسته بر این سنگ‌نگاره‌ها، برای سنجش داده‌ها، روش علمی را طلب می‌نمود که این نتایج در پایان بحث، مورد قیاس و سنجش قرار گیرند، برای سهولت در این امر، از روش مرشوم در نام‌گذاری کتیبه‌ها، برای نخستین بار در مورد سنگ‌نگاره‌ها استفاده شده است، بدین صورت که: در نام‌گذاری محوطه‌ی تاریخی طاق‌بستان به طور مثال، طاق بزرگ را به چند بخش تقسیم نموده و کلیه‌ی این طاق در ابتدا با حرف (x) که نشان اختیاری برای خسرو دوم [از این پس است] و حروف (Tbn) معرف محوطه‌ی طاق‌بستان، و از اعداد یونانی برای مشخص نمودن شمار پادشاهان هم نام، استفاده شده است. (XTBNII) و اگر در یک محوطه‌ی تاریخی، چندین سنگ‌نگاره وجود داشته باشد، به واسطه‌ی دو نشانه‌ی حرفی و عددی (N و I...) مشخص شده‌اند، مانند سنگ‌نگاره‌ی نقش رجب، صحنه‌ی تاج‌بخشی اورمزد به اردشیر اول (AnrbI NIII).

در پایان مطالب، با ارائه پلان‌های محوطه‌های باستانی، و مشخص نمودن مکان هر یک از سنگ‌نگاره‌ها و ارائه‌ی طرح‌های کروکی از این آثار، سعی شده تا اطلاعات جامع‌تری را در اختیار مخاطبان قرار داده و همچنین، با معرفی نقش‌های به کار رفته در این آثار، با دیدی نو و جامع به آن‌ها نگریسته شود.